

МИЛАН КАШАНИН : Časlav Jugoslavac

Ова збирка текстова и репродукција, дакле и књи-
га и галерија, својом структуром духом и дисциплином живо потсећа на Музеј у
којем јерађена и издата. музеј Кнеза Павла, цео, са својим утемељачима, и са
ужим и ширим сарадницима, ради мирно иза дебелих зидова. Рад тај је, „наравно,
синтетичан, али у својој врсти такав да је мало рећи термин синтеза, него тре-
ба рећи хемиски термин ендосмоза. Кроз једва видљиве свугдеразанете мембране
сливају се напори тихо, али по строгим закону, и стварају један сталан однос
узајамности, али искључиво због кружења сокова који ће хранити Музеј као
храм и школу народну. Писац ових редака један од малобројних нестручњака сав
радника на уметничком прегледу, редовној публикацији Музеја, можда никада ни-
је доживео потпуније усисавање сарадње у институцију којој се служи. Сва сав
сарадња око те ревије по неком живом начелу, своди се на једну службу, у јед-
но прилагођавање и сливање, тако да се свака свеска Уметничког прегледа чита
као цела књига, једна продужена поука, једно уметничко увођење читаоца које
не прекидају потписи аутора, него само пажљиво биране репродукције слика и
других објеката.

Уметничком прегледу је уредник г. Милан Кашанин. Он је
и директор музеја откад је кућа сталана темеље, покрила зидове сликама, ожи-
вела мртве просторедворана скулптурама. Он је и један од првих засуканих и
прашњавих радника при успремању Музеја. Он је сада, и писац једне важне и
стандардне студије о нашој ликовној уметности. То је релативно обухватан али
врло сажет преглед и приказ ликовне уметности Југославена "свих и свугде", од
зачетака њених до данашњег дана. Први пут имамо сабрану, заокружену, логи-
ком и животним истинама повезану историју југословенских страсти за уметност,
талената за уметност, радионица и радова уметничких. Дело г. Кашанина дакле
нам и велику друштвену и политичку заслугу: доказ је и приказ је још једне
заједнице и уједињености, богате уметничке композиције наших индивидуалности
на разноврсном тлу под једном сунцем. Књига спада међу ретке публикације код
нас: обликом и слогом је фина укусна па и скупочена. Текст г. Кашанина износи
око деведесет великих страница. Репродукције обухватају што и текст, сва вре-
мена све правце и удесе југословенских културних и естетичких напора, при-

примерне њихових остварења на пољу архитектуре, скулптуре, сликарства и примењене уметности. Ређају се, од цркве у Нину, грађене крајем века од непознатих мајстора, падо Мртве природе мила Милуновића и Основне школе Ива Земљана од данас. има их 173, и у том броју осам прилога у боји, што је леп број кад се зна како се тешко и скупо израђују и умножавају репродукције у бојама. Чувена Оксфордска радионица те врсте више је путамалаксавала, и не знамо да ли је уопште још активна. А познато је читаоцима Уметничког прегледа да је и та публикација морала одустати од намере да у сваком броју даде по један прилог у боји.

Студија г. Кашанина значајна је као текст стручњака ерудита и као текст писца који је сам уметник у другој области. Писац уметничке прозе, г. Кашанин се одаје визијом уметничких климата и једром пластином свега што изговори. С друге стране, г. Кашанин, човек који је стално у гледању и неговању ликовне уметности, некако је архитектонски усправио и украсио свој рад. Над улазна врата у књигу ударио је, тако да кажемо, тимпан, оно што са жетом каже куда се улази и чему је посвећена зграда. Затим долази масив зграда и онда је аутор још повукао врсту фриза, а сваку репродукцију уместио по једну ружицу, плaketицу са заокруженим подацима о објекту. Тимпан, то с у прве две странице текста, сложеног у редове који чине геометриски облик. Знајући у који густињак од чињеница и хипотеза нас води, г. Кашанин је на те двестранице дао топографски хронолошки па чак и идеолошки план целине. Читалац се јако разабере и спреми, види генезу и раст ствари у неколико јаким црта, али тако јаким да су у ствари бразденоје читаоцу и гледаоцу неће више дати да залута и не разуме. По једна реченица даје тако бисмо рекли врсту ерудитивне предспреме да се схвате читава раздобља. На пример, размак, е се карактеристично и битно век од , у смислу том да је век био највише и чист залет у уметност, а век, Милутиново доба, значи интелектуални виталитет и зато до уметност горду пуну формалности класичне Грчке. После овога, читалац са осветљеним схватањем и радошћу чита студију о фрескама века и чита текст о цркви Милутиновим века.

Студија сама, пример је кратког, прецизног, топлог али ни где егзалтованог обавештавања и приказивања. Имамо стварна критичка обавештавања и имамо приказ тајни и загонетака артистичких нагона и струјања. Методолошки говорећи, студију карактерише индуктивност, тај метод при раскопавању прошлости, постепено, и нарочито сигуран компас. Идеолошки говорећи, излаз

излагања су строго логична, опрезна, констатације иду у круговима који се правилно објумљују и једно у другима садрже, или правилно секу и тако држе. Уметнички говорећи, свака је реченица резултат унутрашњег искуства и где падне нешто ствара, идеју или слику. Г. Кашанин би лако могао узети одговорност за сваки придев и прилог свој, а утолико више за кругови компас. Засвако време, за сваку покрајину југословенску, узимају се у обзир методично свеподјаве уметничке, у порасту и опадању, у залетима оригиналности у процесу примања и уледања. Приморје је наизглед ванредно илустровано иејом и сликом. По једна реченица на послу једнога Кашанин уметнички творац даде нам Трогир или Перачићем печатом у срце. Али док остаје мо заустављени на једној покрајини, хрватска Словенија Рашка Војводина, аутор нам пробија перспективеу друге крајеве и друкчија стања духа и обичаја. У ствари смо истовремено свугде, једини начин да историја буде жова и разумљива. А чим се згодио може, г. Кашанин пребацује излагање на репродукцију, појачава тиме способност читаоца, јер, зан се, у ликовним уметностима гледање је најактивнија радња. Није и мало проста ствар тај стално комбиновани поступак, симплификовања свођења на мали круг и ондао опет раскидање круга и прекопавање његових тајни да се види шта му је све улазило у живот духа и религиозног срца. Тако нам постаје јасно како је У у Словенији готикаухватила корен и постала потреба. Како је Приморје, упоредо са Италијом напустило византиске обрасце, јер је изгубило осећање за мистику Оrientsа. а како се у Рашкој одржао један дух и стил оних ванредних кровних конструкција, рекли бисмо узбурканих, што као на таласима носе куполе а у унутрашњости цркве место мраморне пластике имају продрачне и спиритуалне фреске. Репродукције тих фресака изабрао јег. Кашанин између осталог и тако да нам даде ментални климат нашег старог света, како су људи у оно време јаког религиозног живота кроз религију дола или до уметности, па кроз уметност стицали боља сазнања о религији, и тако се рафиновало у њима све творачко и духовно. Тим и таквим концем даће разумемо и како се десило с нама оно што се уосталом десило и са античком Грчком у чијим смо спиритуалним традицијама више него што се данас још наглашава зна и у Византији, како се десило да смо пред смрт државе и пред пропаст ^{уопште} дали најбоље уметничке страсти и најфиније уметничке очи и руке. У предсмртној гродници сагорева материјално, уметнички немир идеу небеска расположења у праву религију тужну и луцидну над свима стварима света. Таква нам је и народна пропоезија поезија пред пропаст и око пропасти, најнадахнутија и најдубља. И под ал

старих Грка се види тесна веза и између поезије и ликовне уметности између трагедије и камена у архитектури и скулптури. Један од два грчка песника Симони деска казао је: да је поезија сликарство које говори а сликарство поезија која ћути. Код старих Грка је испод финих рељефа на надгробном споменику ретко стојало име а никада ранг, него нека наивна или узвишена поезија из живота умрлог. Тако су наше цркве на Балкану инспирисале поезију и увек имамо исечке камене скамењена су народна поезија. Колико је Војводина изневерила себе и своје балканско порекло кад је за цркве своје узимала готику и барок и мешавине више и друге.

Сажете формуле г. Кашанина о ђон појединим уметницима не бично су мирне и сигурне, што би се данас рекло чисто откупаче, без ратирања и уметања речи које би биле само речи. Не мора се све казати о уметнику јер је немогуће све казати али што се каже мора бити тачно у смислу индивидуалном и мора бити оно што уметника уводи и слива са целином времена и климата свога доба. Опет онај принцип Музеја нашег: све појединачно, ма како значајно, морају зид и у украс једне велике архитектуру једне велике историске стварности народне стварности мора у велику поезију свих грана уметности иначе му је величина узалудна. Било да је реч о формулама над старим нашим мајсторима какви су били у старом Дубротнику Вождаревић и Хамзић, било да је реч о суд над уметницима који данас раде и развијају се, г. Кашанин уме избећи сваку орнамент ради тобожњег лакшег демонтирања и уме увек одлично сачувати равнотежу између синтезе једне епохе којасе даје лако истаћи, и синопсе појединих индивидуалних покрета које врло тешко ухватити у прстеи показати. Паралелна формуле о Мештровићу и Росандићу на пример, узоран су примерак мисленог и из разног савлађивања врло широког писања о истовременим крупним уметничким пој

Студија г. Кашанина то је широка визија и срећена ерудиција. Рад тај је компактан са безброј тема и чињеница. Књига је писана склопљена и писана мозаички густо солидно и илустративно. А сва је уперена не у сјајну репрезентацију него у службу да иностранство и ми сами познамо и примимо нашу уметност. Да нас боље види иностранство и да се ми међусобно видимо везани и сродни оном лепотом која нас и с боговима веже. Ово лепо дело г. Кашанина мене је потсетило на чувену слику Рембрантову: Пеизаж сатри дрвета. Дрвета су индивидуална разноврсна али душа и лепота пеизажа је у томе што их је три на броју у истом пеизажу у једној судбини од клијања до смрти.